

•
ANALELE ȘTIINȚIFICE
ALE
UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA”
DIN IAȘI
(SERIE NOUĂ)

ISTORIE

TOM LXX
2024

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Nelu Zugravu (Iași), Neculai Bolohan (Iași), Alexandru-Florin Platon (Iași), Petronel Zahariuc (Iași), Ștefan S. Gorovei (Iași), Maria Magdalena Székely (Iași), Cristian Ploscaru (Iași), Claudiu Topor (Iași), Gabriel Leanca (Iași), Gheorghe Iacob (Iași), Ovidiu Buruiană (Iași), Victor Spinei, membru al Academiei Române (Iași), Ioan Aurel Pop, președintele Academiei Române (Cluj-Napoca), Ovidiu Cristea (București), Rudolf Dinu (București), Antal Lukács (București), Ion Eremia (Chișinău), Ion Varta (Chișinău), Dennis Deletant (Londra), Carol Iancu (Montpellier), Hans-Christian Maner (Mainz).

COMITETUL DE REDACȚIE:

Laurențiu Rădvan (redactor șef),
Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Ionuț Nistor, Adrian-Bogdan Ceobanu,
Adrian Vițalaru (secretar de redacție),
Mihai-Bogdan Atanasiu (secretar de redacție).

Responsabilitatea pentru opiniile exprimate în textele publicate revine în exclusivitate autorilor.

Manuscrisele, cărțile și revistele propuse pentru schimb,
ca și orice corespondență se vor trimite redacției:

Laurențiu Rădvan

Facultatea de Istorie
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
B-dul Carol I 11,
700506, Iași, România
Tel.: 40-(0)232-20.12.74
e-mail: radvan@uaic.ro

ISSN 1221-843X
eISSN 2821-4617
Printed in Romania

CUPRINS

Rețeaua consulară a României (1918-1947): organizare, personal, regulamente

Adrian-Bogdan Ceobanu, Daniel Cain, <i>Destinul unui fost consul onorific al României la Moscova: Pierre Guérin</i>	9
Lucian Leuștean, <i>Consulatul / Secția consulară a Legației României la Budapesta în cadrul „războiului rece” româno-maghiar în primii ani interbelici</i>	27
Adrian Vițalaru, <i>Un consul al României în Polonia interbelică: George-Traian Gallin</i>	37
Ionel Doctoru, <i>Rețeaua consulară a României din Franța (1924-1926)</i>	53
Elinor Danusia Popescu, <i>Politisation du serment consulaire roumain dans l'entre-deux-guerres. Etude de cas: l'Allemagne nazie</i>	75
Vasile Ungureanu, Ionuț Nistor, <i>Diplomatul Nicolae Țimiraș – un strănepot al lui Ion Creangă în slujba României</i>	83

Mădălina Sava-Moise, <i>Ceramica de tip roman provincial din Muntenia în secolele II-III p. Chr.</i>	113
Nelu Zugravu, <i>De Heliogabalo fertur (ferunt), dicitur...</i>	127
Yanko M. Hristov, <i>Legal and Matrimonial Implications of Captivity in Digest XLIX.15 of Emperor Justinian I (527-565)</i>	139

Adrian-Ionuț Gilea, <i>Piese de armament din perioada medievală. Un cap de buzdugan din colecția „Muzeului Vasile Pârvan” Bârlad</i>	153
Daniel Mirea, <i>La început de domnie. Vlad Călugărul în anii 1481-1482</i>	163
Petronel Zahariuc, <i>Despre schitul Corni (ținutul Putna), ctitoria marelui vornic Alexandru Ramandi, metoc al mănăstirii Dohiar de la Muntele Athos</i>	189
Ștefan S. Gorovei, <i>O pagină din istoria unui monument celebru: Bălinești</i>	217
Mariana Lazăr, <i>Marele hrisov domnesc conferit de Mihai Racoviță mănăstirii Cotroceni</i>	233
Gheorghe Lazăr, <i>Comerțul cu produse alimentare în Țara Românească (secolul al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea)</i>	255

Mădălin Anghel, „ <i>A strigat cu glas mare ca din partea obștii</i> ”. Actorul Ioan Poni și un incident al frământărilor de la Iași din 1846	277
Mihai Chiper, „ <i>Și dacă ne ocolește drumul de fier?</i> ” Competiție regională, interese economice și blocaje militare în configurarea rețelei de căi ferate din Moldova (1859-1914)	289
Laurențiu Rădvan, <i>Focul din ianuarie 1880 și Palatul domnesc din Iași</i>	313
Claudiu-Lucian Topor, <i>Memoirs from the time of military occupation: Romania's Europeanisation and Germany's civilising mission (1916-1918)</i>	327
Cătălin Botoșineanu, <i>Grădinile școlare ale așezămintelor primare rurale. Studiu de caz: Inspectoratul școlar regional Iași (1900-1940)</i>	337
Dragoș Jipa, <i>Literatură franceză, diplomație culturală și Rezistență. Michel Dard între Institutul Francez și Universitatea din București (1940-1946)</i>	357

<i>Recenzii și note bibliografice</i>	373
Paula Fredriksen, <i>Pe când creștinii erau evrei: Prima generație</i>, traducere din limba engleză de Dionisie Constantin Pîrvuloiu, București, Editura Humanitas, 2023, 270 p. (Constantin Ciobanu); Liviu Pilat, <i>Moldova, Sfânta Coroană și regii Jagielloni. Vasalitate, putere și gândire politică (1387-1526)</i>, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2023, 404 p. (Alexandru Gorea); Lidia Cotovanu, <i>Émigrer en terre valaque. Estimation quantitative et qualitative d'une mobilité géographique de longue durée (seconde moitié du XVe – début du XVIIIe siècle)</i>, Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2022, 466 p. (Bibliothèque de l'Institut d'Études Sud-Est Européennes, 21) (Cristiana Murariu); Julia Derzsi, <i>Delict și pedeapsă. Justiție penală în orașele din Transilvania în secolul al XVI-lea</i>, Cluj-Napoca, Editura Egyetemi Műhely, Societatea Bolyai, 2022, 346 p. (Laurențiu Rădvan); <i>Figures de veuves à l'époque moderne (XVIIe et XVIIIe siècles): Images d'un statut social accepte, cache, revendique?</i> [Figures of Widows in Modern Era (17th and 18th Centuries): Images of an Accepted, Hidden, Claimed Social Status?], sous la direction de Florence Fesneau et Maël Tauziède-Espariat, Paris, Éditions du GHRAM, 2023, 151 p. (Elena Bedreag); Anca Elisabeta Tatay, Cornel Tatai-Baltă, <i>Gravorul Mihail Strilbișchi (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea)</i>, Cluj-Napoca, Editura Mega, Colecția Artă – Istorie – Cultură, 2023, 345 p. (Eugenia Dima); Sebastian Popescu, Alexandru Stancu, <i>Istoria fizicii în Moldova</i>, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2022, 304 p. (Renata-Gabriela Buzău (Apetroaie)); Laurențiu Vlad, <i>Constantin N. Brăiloiu (1809-1889): fragmente biografice</i>, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2023, 224 p. (Simion-Alexandru Gavriș); Martina Winkelhofer, <i>Viața de zi cu zi a împăratului: Franz Joseph și curtea sa imperială</i>, cuvânt înainte de Mihai-Răzvan Ungureanu, traducere din limba germană de Alex Bärnthaler-Nebeja, Iași, Editura Polirom, 2024, 252 p. (Ana-Maria Lupășteanu); Tim Grady, <i>A Deadly Legacy: German Jews and the Great War</i>, Londra, Yale University Press, 2017, 291 p. (Robert Dascălu); George Albuț, <i>Un diplomat român la Budapesta (1981-1990 și după aceea...)</i>, București, Corint Istorie, 2023, 256 p. (Ștefan-Cătălin Stanciu).	

<i>Abrevieri</i>	405
------------------------	-----

Rețeaua consulară a României din Franța (1924-1926)

Abstract: The period between the summer of 1924 and the beginning of 1926 brought along with it a series of changes in French domestic politics, as well as in its external politics. After a brief period of instability, along with the appointment of the new Minister Plenipotentiary, Constantin Diamandi, there has been an intensification of efforts to materialize the Franco-Romanian treaty within the Romanian Legation in Paris. The work of the new head of the legation was to be extended to the entire French state, so the Romanian consular network took over this effort and expanded it at regional level. In this context, the links between the consulates and the Legation, as well as the connections that the consuls had in France, were important elements that were to facilitate the actions of the Romanian diplomatic corps. The change at the level of the Romanian Legation in Paris also brought about changes within the consular network. The personality of the new Minister Plenipotentiary and his methods were factors that created a new climate and new relations between the diplomatic staff and the consulates. The Romanian consular network had to adapt, and the new circumstances were not to affect its work, but on the contrary to stimulate it and create new opportunities to fulfil the directives sent from Bucharest.

Keywords: consular network; legation; politics; France; consulates; interwar period.

Rețeaua consulară a României în Franța după Marele Război

După Marele Război, România s-a regăsit printre marile beneficiare ale modificărilor teritoriale care au avut loc. Odată cu Marea Unire de la 1918, statul român își îndeplinise dezideratul de uniune națională. Noile frontiere mulțumeau pe deplin autoritățile române, astfel că, imediat după Conferința de Pace de la Paris, atenția autorităților române s-a îndreptat spre menținerea *statu-quo*-ului teritorial. Politica externă urmată de guvernele care s-au succedat la guvernare a avut la bază trei componente principale: alianța cu alte state formate după 1919 care erau interesate de menținerea *statu-quo*-ului teritorial trasat la Paris, sprijinirea Ligii Națiunilor, organizație internațională creată pentru a menține pacea internațională și legături cât mai strânse cu Franța, cea mai mare putere militară a Europei¹.

* Doctor în Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România; doctoruionel@yahoo.com.

¹ Traian Sandu, *La longue marche vers le traité franco-roumain de 1926: Alliance d'un système de revers, réassurance à Locarno ou texte de circonstance?*, în „Revista Institutului Diplomatic Român”, anul II, nr. I (III), semestrul I, 2007, p. 191.

Acest fapt evidențiază nevoia unei regândiri a demersului diplomatic și consular românesc. În acest context, la 18 iulie 1921, s-a trecut la reorganizarea Ministerului Afacerilor Străine prin înființarea a trei noi departamente: Direcțiunea juridică, Direcțiunea fruntariilor și Direcțiunea presei. Scopul modificărilor survenite era instituirea unor noi direcții în cadrul departamentului și schimbarea condițiilor de admitere în diplomatie și serviciul consular. În acest fel era permis accesul în corpul diplomatic român și a tinerilor din provinciile reunite. Pe lângă ameliorarea condițiilor de admisibilitate și de transparență a acordării gradelor diplomatice s-a dorit și o deschidere semnificativă a admeriei în cadrul corpului consular. Pentru posturile de consuli, Ministerul Afacerilor Străine de la București dorea să fie admiși candidați proveniți din magistratură, comerț, industrie, finanțe și bănci. Se mai prevedea că funcționarii care participaseră în campaniile militare ale Marelui Război să fie înaintați în grad dacă îndeplineau jumătate din stagiul prevăzut legal. De asemenea, rețeaua consulară română a fost extinsă prin înființarea a 11 noi consulate de carieră (categoria I) la Budapesta, Cairo, Cleveland, Constantinopol, Ianina, Lemberg, Rusciuk, Salonic, Varna și nu în ultimul rând la Paris². Efortul Bucureștiului pentru dezvoltarea relațiilor diplomatice a continuat, pe parcursul primilor ani interbelici, și cu alte state din America de Nord și de Sud, din Africa, Asia și Australia.

Lipsurile financiare au reprezentat însă un obstacol pentru dezvoltarea și diversificarea rețelei consulare, astfel că aceste demersuri au cunoscut și sincope, precum închiderea temporară, de la 1 aprilie 1922, din motive financiare, a unor misiuni diplomatice³. O altă piedică în calea dezvoltării rețelei consulare, în tot acest timp, a reprezentat-o instabilitatea guvernamentală de la București⁴.

După revenirea la guvernare a lui Ion I. C. Brătianu, la 19 ianuarie 1922, și odată cu stabilizarea economiei românești, finanțarea legațiilor și a rețelei consulare românești a crescut treptat. Astfel, în 1924, rețeaua consulară română din Franța includea 15 posturi consulare onorifice, 3 viceconsulate și un consulat general la Paris. Toate consulatele erau situate în orașele considerate importante de autoritățile române⁵. Cel mai semnificativ post consular se afla în Paris, care fusese pentru scurt timp și singurul Consulat de carieră al României din Franța. De asemenea, în orașele port Boulogne-sur-Mer, Montpellier, Brest, Cannes, Le Havre, Dunkerque, Nantes et St. Nazaire, Marseille, Bordeaux, Caen și Nisa existau consulate onorifice majore datorită importanței transportului marin, atât

² Stelian Obiziuc, *Consulatele onorifice ale României în străinătate – scurt istoric (1862-1948)*, în „Caiete Diplomatice”, IV-V (2016-2017), nr. 4-5, p. 21-22.

³ *Ibidem*, p. 22.

⁴ Din toamna anului 1919, după guvernul lui Ion I. C. Brătianu, s-au succedat la putere nu mai puțin de patru guverne, până la începutul anului 1922, când din nou liderul PNL a preluat „frâiele puterii” la București, vezi în Nicolae C. Nicolescu, *Șefii de stat și de guvern ai României (1859-2003)*, București, Editura Meronia, 2003.

⁵ Elinor Danusia Popescu, *Les consuls roumains auprès des grandes puissances ouest-européennes (1919-1939)*, Avant-propos d’Adrian Cioroianu, Preface de Silviu Miloiu et de Traian Sandu, Paris, L’Harmattan, 2021, p. 330-333.

pentru Franța, cât și pentru România⁶. Orașe universitare, precum Lyon sau Strasbourg, dețineau și ele posturi consulare onorifice foarte active și care aveau rolul de a apăra interesele cetățenilor și mai ales a studenților români care își făceau studiile superioare în acele zone urbane.

Consulatele de la Rouen⁷ și Lille se aflau în nordul Franței, o zonă industrială dezvoltată și cu mare potențial investițional pentru statul român. Pe lângă acestea, mai exista viceconsulatele de la Menton, Toulouse și Rochefort-sur-Mer. România era reprezentată și în spațiul colonial francez prin intermediul consulatelor din Alger, Beirut⁸, Oran, Tunis și viceconsulatul de la Sfax, pentru ca mai târziu să se înființeze și unul la Alep⁹, în Siria. Totuși, rețeaua română de consulate nu avea sub jurisdicția sa tot teritoriul Franței. Departamentele din centrul statului francez, care erau mai aproape de capitală decât de sediile consulatelor, se regăseau sub jurisdicția directă a legației de la Paris¹⁰.

Consulatele onorifice erau conduse de către consuli onorifici¹¹ care, de obicei, erau cetățeni ai țării în care se regăseau consulatele și, cu unele excepții, persoane trimise din statul care solicita deschiderea birourilor consulare. Aceștia din urmă trebuiau să aibă reședință permanentă în statul acreditar și să aibă legături puternice cu acesta¹². Atribuțiile consulilor erau de ordin economic și juridic¹³. Legislația română obliga companiile franceze, care exportau în România, să aibă facturi vizate de consulul din a cărei circumscripție făceau parte. În acest context, importanța consulatelor pentru dezvoltarea și menținerea legăturilor economice franco-române era una crescută¹⁴.

⁶ Orașele portuare aveau o importanță mare pentru autoritățile române. Guvernul francez dorea o îmbunătățire a comerțului și transportului cu petrol cu România și o parte a acțiunilor ce țineau strict de acest aspect revenea în sarcina consulatelor, mai ales a celor din orașele port. De partea cealaltă, Bucureștiul, pe lângă afacerile cu petrol, își dorea o îmbunătățire a comerțului cu cereale, vezi ANIC, Microfilme 012/Franța, Rola 194, Dosar 5, Série Z, Carton 582, vol. 79, *passim*.

⁷ Rouen reprezenta un oraș port prin care România aproviziona Parisul cu cereale, vezi în Elinor Danusia Popescu, *op. cit.*, p. 68.

⁸ Prin Înaltul Decret Regal nr. 2351 din 3 iunie 1926, Consulul de la Beirut, George I. Hadad a fost revocat, vezi în AMAE, Fond Paris, 1926-1928, vol. 784, Telegrama nr. 32886, MAS, București, nepaginat.

⁹ Prin Înaltul Decret Regal nr. 3015, din 1 noiembrie 1925, Albert Homsy a fost numit Consul onorific de categoria a II-a la Alep, Siria, vezi în Ibidem, Telegrama nr. 57256, MAS, București, nepaginat.

¹⁰ Ibidem, Telegrama nr. 585, Legația de la Paris, 8 iunie 1927, nepaginat.

¹¹ Consulii erau clasificați în două categorii – consuli onorifici și consuli de carieră. Consulii onorifici nu erau considerați funcționari publici precum erau considerați consulii de carieră. Consulul onorific, sau de categoria a II-a, își îndeplinea atribuții în mod voluntar, fără să fie plătit, vezi în Elinor Danusia Popescu, *op. cit.*, p. 36.

¹² Stelian Obiziu, *op. cit.*, p. 16.

¹³ Jurământul consulului făcea o trimitere evidentă la aceste atribuții – „Jur să îndeplinesc cu fidelitate și în conformitate cu legile române funcțiile care mi-au fost încredințate și să contribui, cu toată puterea mea, la promovarea comerțului românesc”, vezi în AMAE, Fond Problema 75, vol. 20, 1905-1937, P30, Ministère des Affaires, Telegramme no. 62396, Jurământul lui Fernand Pigot, 8 ianuarie 1927, f. 180.

¹⁴ Elinor Danusia Popescu, *op. cit.*, p. 40.

Astfel, majoritatea consulilor din Franța erau francezi. Excepție de la regulă o făceau Ion Matza¹⁵, viceconsul la Nisa, și Simon Marcovici¹⁶, consulul de la Lille, amândouă persoanele având origine română. Cei care intrau în vizorul autorităților române pentru postul de consuli onorifici trebuiau să fie cel mai adesea oameni de afaceri, transportatori/armatori sau profesioniști într-un domeniu care le oferea și timp pentru prestarea de servicii în folosul statului român¹⁷.

Activitatea rețelei consulare în contextul schimbărilor diplomatice (1924-1925)

În 1924, la Paris, guvernul lui Raymond Poincaré, erodată pe plan intern și extern de problemele ce au decurs odată cu ocuparea Ruhr-ului, avea nevoie de o întărire a legăturilor cu aliații ei estici. Din acel moment, negocierile privind un tratat dintre cele două state au continuat, în ritm susținut¹⁸. În România, în fruntea guvernului român se afla la acel moment Ion I. C. Brătianu, iar la șefia Ministerului Afacerilor Străine era Ion Gheorghe Duca. Guvernarea Brătianu conducea statul român de doi ani și avea să marcheze cea mai stabilă perioadă politică a României interbelice.

Pe plan intern, atât politica economică, *Prin noi înșine*, cât și cea a petrolului nu au fost agreate de Occident și au izolat financiar România. Bucureștiul practica deja tarife vamale protecționiste, astfel că cele două reforme au „închis” și mai mult economia românească. Pe plan internațional, imaginea cabinetului liberal condus de Ion I. C. Brătianu a suferit o degradare puternică, iar marile companii străine au ocolit, cel mai adesea, România. Drept urmare, statul român s-a confruntat cu o lipsă acută de finanțare, ceea ce l-a determinat pe Vintilă Brătianu, ministrul de finanțe, să cutureze marile centre financiare europene pentru contractarea de împrumuturi. Demersurile lui Vintilă Brătianu s-au soldat cu niște eșecuri ce au produs ecou în presa românească¹⁹, Bucureștiul pierzând și împrumutul francez pentru înarmare²⁰.

¹⁵ Prin Înaltul Decret Regal nr. 3148 din 1925, Ion Matza a fost numit, la 1 noiembrie 1925, Viceconsul onorific pe lângă Consulatul din Nissa, Franța, vezi în AMAE, Fond Paris, 1926-1928, vol. 784, Telegrama nr. 59337, MAS, București, nepaginat.

¹⁶ În cadrul Legației, Simon Marcovici era cunoscut ca o persoană onorabilă implicată în afaceri cu petrol și care fusese decorat cu „Legiunea de Onoare”, vezi în AMAE, Fond Problema 75, vol. 20, 1905-1937, Telegrama nr. 7482, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 3 mai 1926, f. 157.

¹⁷ Stelian Obiziuc, *op. cit.*, p. 16.

¹⁸ Jean Nouzille, *Aspectul militar al relațiilor franco-române între 1919 și 1939*, în „Revista de Studii Internaționale”, Anul XXV, Nr. 3-4 (113-114), mai-august 1991, București, p. 177-178. Tratatul care se negocia în acel moment între Franța și România trebuia să facă parte dintr-un sistem de alianțe, gândit de Paris, ce avea rolul de a contracara o eventuală revanșă a Germaniei și de a bloca extinderea bolșevismului sovietic. Cu toate acestea, statul român se confrunta, în opinia autorităților franceze, cu două mari probleme: România nu avea granițe comune cu Germania și nu putea ajuta direct Franța într-un potențial conflict și sensibilitatea Rusiei sovietice cu privire la Basarabia, vezi în Lucian Leuștean, *România și Ungaria în cadrul „Noii Europe” (1920-1923)*, Iași, Polirom, 2003, *passim*.

¹⁹ Vezi, *Diplomația noastră și grunzuroasele fineți financiare ale lui V. Brătianu*, în „Țara Noastră”, anul 5, nr. 30, duminică, 27 iulie 1924, p. 932, *Financiarii străini și comercializarea*, în „Neamul

La Paris, legația română era condusă de către Victor Antonescu²¹. Fost director al Băncii Naționale a României (1907-1913), apoi ministru al Justiției (4 ianuarie 1914 – 10 decembrie 1916) și al Finanțelor (11 decembrie 1916 – 10 iulie 1917), Victor Antonescu era expert în domeniul financiar. Odată cu numirea sa la legația României, a fost cooptat din nou, la Consulatul general din Paris, și Louis Louis-Dreyfus, bancher și cu mare influență în domeniul bancar francez. Aflat la al doilea mandat, consulul general al României de pe malurile Senei, Louis Louis-Dreyfus, avea rădăcini adânci în cadrul biroului consular. Conform Elinorei Danusia Popescu, la postul consular de pe malurile Senei se putea vorbi de existența unei adevărate dinastii începute cu Leopold Louis-Dreyfus, fost consul onorific al României în Franța, între 1902-1916, și continuată de fiul său, Louis Louis-Dreyfus²².

„Mutarea” diplomatică a lui Ion I. C. Brătianu a „șintit” cu siguranță negocierea datoriilor de război și obținerea unor împrumuturi de pe piața franceză. De asemenea, Louis Louis-Dreyfus era un mare fermier ce avea mari conexiuni cu piața agricolă din Franța și România, putând astfel intermedia comerțul cu cereale între cele două state²³.

Victor Antonescu și-a creat relații bune cu consulii din Franța și în special cu Louis Louis-Dreyfus, cu care a cooperat în repetate rânduri în chestiunile de ordin financiar. Încă de la mijlocul anului 1924, exista o asociere între Banca Națională a României, Banca de Scont a României și Société Franco-Roumaine de Prêts & Avances care avea rolul de a reglementa datoriile publice și pe care personalitățile române politice, refugiate în timpul Marelui Război, și le făcuseră în Franța. În tot acest cadru, Louis-Dreyfus era administratorul Société Franco-

românesc”, anul 19, nr. 231, sâmbătă, 11 octombrie 1924, p. 1, *Ce reputație și-a făcut ministrul de finanțe*, în „Cuvântul”, anul 1, nr. 26, vineri, 5 decembrie 1924, p. 1, *Situația externă a României*, în „Patria”, anul 7, nr. 146, marți, 7 iulie 1925, p. 1 și *D. Vintilă Brătianu renunță la vechea sa politică*, în „Aurora”, anul 5, nr. 953, luni, 12 ianuarie 1925, p. 4.

²⁰ Florian Banu, Gheorghe Onișoru, Ionuț Cojocaru, Liviu Țăranu, *Prin noi înșine. O istorie a Partidului Național Liberal*, Onești, Editura Magic Print, 2019, *passim*.

²¹ Victor Antonescu se afla la al doilea mandat la Paris. Inițial, Antonescu fusese numit la Paris la sfârșitul lunii octombrie 1917. După instalarea guvernului Vaida-Voevod, la data de 1 februarie 1920, Victor Antonescu a fost înlocuit cu Dimitrie I. Gr. Ghica. După revenirea liberalilor la guvernare, în 1922, Antonescu a fost din nou numit la Paris, vezi în Dănuț Chirilă, *Relații militare româno-franceze între anii 1916 și 1940*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2006, p. 88.

²² Louis Louis-Dreyfus și-a început mandatul după moartea tatălui său, la începutul mandatului lui Victor Antonescu, vezi în vezi în Elinor Danusia Popescu, *op. cit.*, p. 28. În 1920, Consulatul General de la Paris a fost desființat și în locul său a fost înființat un consulat de carieră, sub conducerea lui Gheorghe C. Ioan. Schimbarea s-a produs în timpul guvernului lui Alexandru Vaida-Voevod cu Take Ionescu în poziția de ministru al Afacerilor Străine. Între timp, la Legația de la Paris, în locul lui Victor Antonescu fusese numit Dimitrie I. Gr. Ghica. Noul consulat de carieră era condus de către Gheorghe C. Ioan. Dar această situație nu a durat mult și, odată cu revenirea liberalilor la guvernare, în 1922, consulatul de carieră a fost desființat iar Louis-Louis Dreyfus a revenit în poziția de șef al Consulatului General de la Paris, vezi în *ibidem*, p. 113-116.

²³ În aprilie 1927, Robert Lièvre, directorul Maison Louis-Dreyfus din România, a participat la Congresul de Cereale de la Viena ca membru al delegației române, vezi în *ibidem*, p. 143.

Roumaine de Prêts & Avances, companie care intermedia tranzacțiile financiare franco-române²⁴. Colaborarea dintre statul român și Louis-Dreyfus a continuat și s-a dezvoltat pe perioada anului 1925, Banque Louis-Dreyfus & Cie fiind inclusă, de către Banca Națională a României, printre corespondenții săi din Franța²⁵.

După trei ani (1920, 1921, 1922) în care rețeaua consulară din Franța s-a extins considerabil, ultimii doi ani (1923-1924) fuseseră mai „liniștiți”, doar înființarea consulatului de la Strasbourg făcând excepție de la regulă²⁶. Cei doi ani pe care Antonescu îi petrecuse la Paris creaseră o anumită stabilitate. Proiectele pe care corpul diplomatic și cel consular le-au demarat împreună au avut continuitate și s-au materializat prin rezolvarea mai multor diferende româno-franceze de ordin pecuniar, dar și prin stimularea legăturilor comerciale dintre cele două state²⁷. Totuși, colaborarea bună dintre Victor Antonescu și Louis-Dreyfus nu a fost de ajuns pentru ca România să obțină împrumutul pentru înarmare din partea Franței, refuzul Bucureștiului de a recunoaște datoriile moștenite de pe urma defunctei Austro-Ungarii și problemele cu privire la datoriile de război blocând negocierile dintre părți²⁸.

La 18 martie 1924, Victor Antonescu, ministrul plenipotențiar al României la Paris, a prezentat la *Quai d'Orsay* un proiect de tratat franco-român analog tratatului franco-ceshoslovac. Nemulțumiți de forma tratatului propusă de partea română, francezii au prezentat, la rândul lor, un tratat radical modificat. După ce a văzut schița, Antonescu a explicat că tratatul nu adaugă nimic la Pactul Societății Națiunilor, iar Basarabia nu primise garanțiile care, conform lui Ion Gheorghe Duca, ministrul Afacerilor Străine de la București, erau primordiale pentru România²⁹.

Blocarea negocierilor, din cauza pretențiilor române, s-a întors împotriva Bucureștiului. La 25 mai 1924, alegerile legislative de la Paris au fost câștigate de Cartelul stângii, pentru ca, la 14 iunie 1924, Édouard Herriot să fie numit de către președintele Republicii Franceze, Gaston Doumergue, să formeze noul guvern.

²⁴ AMAE, Fond Paris, vol. 771, Recommandé, Société Franco-Roumaine de Prêts & Avances, 10 Juin 1924, nepaginat; ibidem, Versement de 150.000 Frs. pour le service de la dette publique roumaine, 17 Avril 1929, nepaginat și ibidem, Telegrama nr. 16921, Ministère Royal des Finances de Roumanie, 23 Janvier 1924, nepaginat. La începutul anului 1924, statul român a făcut prima plată, în valoare de 150.000 de franci. Suma a fost împrumutată de la Banque de Paris & des Pays-Bas și a fost depusă inițial în contul Ministerului Finanțelor de la București, pentru ca de acolo să fie transferată din nou în Franța prin intermediul Banque Louis-Dreyfus & Cie și Société Franco-Roumaine de Prêts & Avance, vezi în ibidem, Versement de 150.000 Frs. pour le service de la dette publique roumaine, 17 Avril 1929, nepaginat și ibidem, Telegrama nr. 16921, Ministère Royal des Finances de Roumanie, 23 Janvier 1924, nepaginat.

²⁵ Ibidem, Scrisoare, Banque Louis-Dreyfus & Cie, 21 martie 1925, nepaginat.

²⁶ Elinor Danusia Popescu, *op. cit.*, p. 330-333.

²⁷ AMAE, Fond Problema 71/Franța, vol. 63, 1920-1926, Telegramă cifrată nr. 6438, MAS, București, semnată I. G. Duca, trimisă lui Constantin Diamandi, 22 februarie 1925, f. 127.

²⁸ Dănuț Chirilă, *op. cit.*, p. 122.

²⁹ ANIC, Microfilme 012/Franța, Rola 191, Dosar 12, Série Z, Carton 577, vol. 64, Pourparlers avec la Roumanie, 16 Juin 1925, f. 111-113.

Pentru Franța, guvernul Herriot a reprezentat o ruptură atât în ceea ce privea politica internă, cât și în cea a politicii externe³⁰.

Mai mulți factori au determinat o modificare în cadrul strategiei diplomatice ale lui Ion I. C. Brătianu. Împrumutul pentru înarmare fusese respins, cota datoriilor de război fusese deja decisă de Marile Puteri³¹, iar imaginea ministrului plenipotențiar român fusese compromisă din cauza unui scandal de corupție³². Mai mult chiar, Victor Antonescu părea să nu mai aibă nici o motivație în a-și mai continua misiunea³³. Acum era momentul ca partea română să mizeze pe o negociere mai intensă a formei tratatului franco-român, în condițiile în care noul guvern francez se arăta mai „rece” în relația cu statul român. Astfel, în iulie 1924, Antonescu și-a dat demisia³⁴. Deși demisionar din postul diplomatic, Victor Antonescu urma să mai rămână la Paris și să rezolve împreună cu Louis-Dreyfus alte chestiuni de ordin financiar³⁵.

La cârma legației, Ion I. C. Brătianu îl alesese pe Constantin Diamandi³⁶, un diplomat cu multă experiență, influență³⁷, înclinație propagandistică și expert în

³⁰ Traian Sandu, *Le système de sécurité français en Europe centre-orientale, L'exemple roumain 1919-1933*, Paris, L'Harmattan, 1999, p. 227.

³¹ La începutul anului 1925, Constantin Diamandi declara că guvernul român renunță la cererea de sporire a cotei de unu la sută din despăgubiri atribuită României la Spa, vezi în „Îndreptarea”, anul 7, nr. 11, joi, 15 ianuarie 1925, p. 3. În iulie 1920, în cadrul Conferinței de la Spa, au fost hotărâte cota reparațiilor de război pe care România urma să o primească. Statul român a primit 1% din reparațiile germane, procent care a fost ridicat ulterior la 1,1%, ceea ce echivala aproximativ cu 2 miliarde de lei aur. Autoritățile române au fost total nemulțumite de ceea ce li se oferea, vezi în Emilian Bold, *Diplomație de conferințe. Din istoria relațiilor internaționale între anii 1919-1933 și poziția României*, Iași, Casa Editorială Demiurg Plus, 2011, p. 80.

³² La 24 septembrie 1923, ziarul francez „La Liberté” publica un articol despre Victor Antonescu. Ministrul român de la Paris, fost administrator al fondurilor publice în timpul Marelui Război, era acuzat că și-ar fi însușit o parte din sumele de bani care fuseseră în grija sa. Gazeta pariziană mai specula faptul că guvernul român, conștient de „treburile murdare” în care fusese implicat Antonescu, îi pregătea deja plecarea de la Paris. În locul lui Antonescu, „La Liberté” îi nominaliza pe Barbu Știrbei și Constantin Diamandi, vezi în Archives diplomatiques (în continuare se va cita AD) Paris, Microfilmes, Europe-Roumanie, 1918-1940, P17351, Vues: 921, Serie Z, Carton 902, Dossier 3, vol. 10, 1918-1929, „La Liberté”, 24 Septembre 1923, f. 52.

³³ La 9 august 1924, ziarul „Adevărul” publica un interviu cu Victor Antonescu în care se menționa că diplomatul demisionase din funcția de ministru plenipotențiar din cadrul Legației române de la Paris. Se specifica faptul că Antonescu și-ar fi comunicat dorința de a părăsi postul din Paris cu șase luni înainte. Rezulta că Antonescu își continuase activitatea la Paris, în tot acest timp, doar pentru a suplini lipsa unui înlocuitor, vezi în „Adevărul”, anul 38, nr. 12433, sâmbătă, 9 august 1924, p. 1.

³⁴ AMAE, Fond Paris, vol. 622, 1923-1930, Nota nr. 56561, Direcția Personalului și Protocolului, MAS, 21 iulie 1924, nepaginat.

³⁵ Vezi *Financiarii străini și comercializarea, Misiunea d-lui Victor Antonescu*, unde se preciza faptul că Victor Antonescu urma să rămână la Paris pentru „atragera capitalurilor străine”, în „Neamul românesc”, anul 19, nr. 231, sâmbătă, 11 octombrie 1924, p. 1.

³⁶ Înlocuirea lui Victor Antonescu fusese pregătită de dinaintea demisiei sale. Ziarul „Patria” menționa, la 9 iulie 1924, că Antonescu urma să fie înlocuit de Constantin Diamandi, vezi în „Patria”, anul 6, nr. 142, miercuri, 9 iulie 1924, p. 2. La 15 iulie 1924, Constantin Diamandi a primit o scrisoare în care a fost felicitat pentru obținerea postului de ministru plenipotențiar, vezi în ANIC, Fond Constantin Diamandi, Dosar nr. 287, 1924-1931, semnătură indescifrabilă, 15 iulie 1924, f. 1.

negocieri³⁸. La o privire atentă, putem observa că Diamandi avea mai multe puncte comune cu Victor Antonescu și consulul Louis Louis-Dreyfus. Toți trei aveau o legătură puternică cu liderul liberal, iar cariera lor a luat „avânt” în perioada cât Brătianu conducea destinele României. De asemenea, atât Diamandi, Antonescu cât și Louis-Dreyfus erau persoane apropiate de regina Maria³⁹.

Dar Diamandi nu a dat curs propunerii lui Brătianu. Refuzul său a creat la București o adevărată „dezbateră” pentru postul de ministru plenipotențiar la Paris. La conducerea legației de la Paris a rămas Nicolae B. Cantacuzino, un diplomat cu experiență, dar fără prestanță și fler propagandistic⁴⁰. Noul ministru plenipotențiar interimar a întâmpinat însă greutăți⁴¹. La începutul lunii noiembrie 1924, N. B. Cantacuzino a primit o scrisoare din partea unui anume Alcide Cabiro. Fost consul al Olandei pentru câțiva ani, precum se prezenta, Cabiro a solicitat înființarea unui consulat onorific la Bayonne, făcând în paralel o prezentare largă a oportunităților pe care orașul său le poate aduce României. Totodată, mai menționa că Bayonne putea să aibă importanță deosebită pentru statul român, deoarece se afla în centrul unei regiuni turistice, frecventată de români. În ce priveau referințele, acesta sfătuia legația să contacteze toți bancherii din Bayonne și în special pe cei de la compania Société Générale. Dacă era nevoie, putea fi abordat fiecare bancher în parte pentru recomandări. Spre final, era menționat faptul că, în calitate de consul al Olandei în Franța, fusese numit Cavaler al Ordinului Orange-Nassau⁴².

³⁷ Diamandi era perceput ca având mare influență în mediul diplomatic, guvernul neezitând în a-i îndeplini orice cerință, vezi în Sextil Pușcariu, *Memorii*, ed. Magdalena Vulpe, București, Editura Minerva, 1978, p. 603.

³⁸ „Patria”, anul 6, nr. 142, miercuri, 9 iulie 1924, p. 2.

³⁹ În timpul misiunii sale de la Petrograd, Diamandi a fost omul care s-a ocupat de siguranța surorii Reginei și care „în ciuda primejdiei în care se găsea el însuși, se purta ca un adevărat viteaz”, vezi Maria, Regina României, *Povestea vieții mele*, vol. III, București, Editura RAO, 2013, p. 187-259. Mai apoi, la Paris, diplomatul obișnuia să-i facă deseori anumite servicii Reginei, la cererea celei din urmă. Un exemplu în acest sens a fost cererea reginei ca Diamandi să aibă grijă de o anume doamnă Călinescu, soția unui anume Grigore Călinescu, fost director al Băncii de Scont, ajunsă la Paris pentru a „desăvârși educația artistică a nepoatei sale care are un talent deosebit la dans”, vezi în AMAE, Fond Problema 77, Constantin Diamandi, Dosar D 12, vol. I, Scrisoare semnată Nicolae Săulescu, 2 noiembrie 1926, nepaginat. Victor Antonescu era căsătorit cu Eliza Corbescu, apropiată de Regina Maria, vezi în Ovidiu-Ștefan Buruiană, *Liberalii, Structuri și sociabilități politice liberale în România interbelică*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013, p. 380. De asemenea, Louis Louis-Dreyfus, pe lângă alte multe servicii pe care i le făcea, se ocupa personal de florile pe care Regina Maria le cumpăra din Olanda, vezi în Elinor Danusia Popescu, *op. cit.*, p. 145.

⁴⁰ Cât timp a fost lider interimar al legației de la Paris, Nicolae B. Cantacuzino s-a dovedit a fi o figură „ștearsă”, fără inițiative și pus mereu în încurcătură de mersul evenimentelor interne și internaționale. Acest fapt este dovedit de rapoartele sale unde, în repetate rânduri, semnalează faptul că este surprins de anumite evenimente și cere mereu sugestii, vezi AMAE, Fond Problema 77, Constantin Diamandi, D 12, vol. 2, *passim*.

⁴¹ AMAE, Fond Paris, vol. 87, 1924-1940, Telegramă, Legația de la Paris, semnată N. B. Cantacuzino, trimisă lui Nicolae Titulescu, 24 septembrie 1924, nepaginat.

⁴² AMAE, Fond Paris, vol. 784, 1926-1928, Scrisoare telegrafiată, Bayonne, semnată Alcide Cabiro, 5 noiembrie 1924, nepaginat.

Nicolae B. Cantacuzino s-a văzut pus în dificultate de cererea lui Cabiro și a cerut sfaturi de la București. Ministrul Afacerilor Străine, I. G. Duca, l-a mustrat explicându-i că legația era singura în măsură să hotărască utilitatea consulatelor, așa că N. B. Cantacuzino trebuia să preia inițiativa și să decidă dacă are sau nu nevoie de înființarea acelui consulat⁴³. Sub impulsul dat de Duca, la 3 decembrie 1924, Cantacuzino a trimis o telegramă la *Quai d'Orsay* în care a cerut informații despre Alcide Cabiro⁴⁴.

Între timp, la București lucrurile se complicaseră. Nicolae Petrescu-Comnen, propunerea guvernului român pentru postul de ministru plenipotențiar, nu primise aprobarea *Quai d'Orsay*-ului, astfel că Ion I. C. Brătianu a trebuit să ducă din nou discuții cu C. Diamandi. După mai multe negocieri, Diamandi a decis să accepte propunerea de a prelua șefia legației din Franța și, la 10 decembrie 1924, a fost numit ministru plenipotențiar la Paris⁴⁵.

Relația dintre legație și consulatul general onorific de la Paris

Odată cu instalarea noului ministru plenipotențiar s-a produs o intensificare a demersurilor cu privire la materializarea tratatului franco-român. Negocierile cu privire la pactul dintre cele două state îi erau rezervate lui Constantin Diamandi, dar problemele de natură economică, care puteau influența discuțiile cu Parisul, erau extinse către întreaga rețea consulară⁴⁶. Printre personalitățile cu care Diamandi a trebuit să colaboreze, încă din primele zile ale misiunii sale, pentru a rezolva chestiunile de natură economică și cu privire la datoriile dintre cele două state, a fost Louis Louis-Dreyfus.

O altă misiune importantă încredințată lui Louis-Dreyfus a fost aceea de a susține punctul de vedere al guvernului român în legătură cu datoriile pe care România le moștenise de pe urma disoluției Imperiului austro-ungar⁴⁷. La toate acestea s-au adăugat și eforturile autorităților române de a se împrumuta de pe piața franceză. Conexiunile pe care Louis-Dreyfus le avea în mediul financiar și bancar francez au făcut din consul una dintre cele mai importante personalități franceze pe care guvernul român le-a folosit ca intermediar între companiile bancare franceze

⁴³ Ibidem, Telegrama nr. 60862, MAS, București, semnată I. G. Duca, 1 decembrie 1924, nepaginat.

⁴⁴ Ibidem, Telegrama nr. 2926, Legația de la Paris, 21 ianuarie 1925, nepaginat.

⁴⁵ ANIC, Fond Constantin Diamandi, Dosar nr. 3, 1928, Adresa Direcției Personalului și Protocolului nr. 65719, f. 4.

⁴⁶ Imediat după ce a ajuns la Paris, la 26 decembrie 1924, C. Diamandi s-a întâlnit cu directorul politic de la *Quai d'Orsay*, Jules Alfred Laroche. În cadrul discuțiilor, Laroche a declarat că România trebuie să facă mai multe eforturi de natură economică pentru a crea legături mai strânse cu Franța și pentru a rezolva problema datoriilor românești. De rezolvarea acestor aspecte urma să depindă continuarea negocierilor pentru semnarea tratatului franco-român, vezi în ANIC, Microfilme 012/Franța, Rola 194, Dosar 5, Série Z, Carton 582, vol. 81, Visite du Ministre de Roumanie a M. Laroche, 27 décembre 1924, f. 177.

⁴⁷ AMAE, Fond Paris, vol. 784, , 1926-1928, Telegrama nr. 1473, Legația de la Paris, semnată N. B. Cantacuzino, 5 februarie 1926, nepaginat.

și București. Totodată, influența sa, precum și relațiile cu persoanele politice românești, îl transformaseră într-un important intermediar între autoritățile de la București și candidații posturile consulare⁴⁸.

În ciuda proiectelor în care au fost implicați, încă de la începutul misiunii diplomatului la Paris, relația dintre Diamandi și Louis-Dreyfus nu a excelat. Noul ministru plenipotențiar era și foarte ambițios, având multe inițiative. Pentru a controla căile de comunicație și propagandă, Diamandi l-a eliminat pe Louis Louis-Dreyfus din cadrul relațiilor cu o agenție de telegraf. Acest demers a provocat o răceală accentuată a relațiilor dintre cei doi⁴⁹.

Dar ce a provocat comportamentul negativ al lui Diamandi la adresa lui Louis Louis-Dreyfus? Nu știm exact. Putem doar bănuî. La o atentă analiză putem observa că răspunsul ar putea fi unul complex și ar ține de caracteristicile „originale” ale rețelei consulare române. Precum menționa Elinor Danusia Popescu, România deținea la Paris un dublu serviciu consular - consulatul onorific condus de Louis Louis-Dreyfus și biroul consular din cadrul legației române. Acest fapt făcea ca în mintea unor miniștri plenipotențieri să se înfiripeze ideea că unul dintre cele două birouri consulare era în plus. Probabil că Diamandi nu era străin de această idee, mai ales că existența consulatului general aducea cu sine obligații birocratice suplimentare. Mai mult chiar, legația trebuia să suplinească lipsa lui Louis-Dreyfus, iar acest fapt îngreuna activitatea din cadrul ei, în condițiile în care oricum volumul de muncă era mare⁵⁰.

Această „anomalie” fusese posibilă ca urmare a dorinței autorităților române de a controla cât mai bine intrările în țară. Prin intermediul înființării unui consulat de carieră, Bucureștiul urma să rezolve acest „inconvenient”, dar costurile ridicate și influența lui Louis Louis-Dreyfus în mediul financiar francez și internațional, un domeniu foarte important pentru guvernul român, care dorea să împrumute sume importante și să rezolve problema datoriilor de război, l-au determinat pe Ion I. C. Brătianu să-l repună în funcție pe fostul consul onorific general⁵¹.

Dar prezența lui Louis-Dreyfus părea să fie un inconvenient pentru ministrul plenipotențiar român. Teoretic, Diamandi controla toată rețeaua consulară. Practic, relațiile pe care Louis-Dreyfus și le construiseră cu Ion I. C. Brătianu, Vintilă Brătianu și cu regina Maria îi asiguraseră o anumită autonomie și influență în cadrul rețelei consulare și nu numai. Neoficial, Louis-Dreyfus avea destule pârgii pentru a-l ocoli pe ministrul plenipotențiar român atunci când își dorea. Astfel, încercând să profite de poziția și influența pe care consulul general o avea, Asociația Studenților români de la Universitatea din Caen i-a solicitat

⁴⁸ Ibidem, Telegramă, Association des Étudiants Roumains de L'Université de Caen, 7 Mars 1927, nepaginat.

⁴⁹ Elinor Danusia Popescu, *op. cit.*, p. 140.

⁵⁰ Mai târziu, Constantin Cesianu, ministrul plenipotențiar care l-a succedat pe Constantin Diamandi, a solicitat, în repetate rânduri, desființarea consulatului general, motivând sarcinile de lucru suplimentare la care era supusă Legația și controlul suplimentar al actelor, vezi în *ibidem*, p. 56.

⁵¹ *Ibidem*, p. 52-53.

acestuia intervenția pe lângă trimisul extraordinar român și, mai apoi, pe lângă București, pentru crearea unui viceconsulat în acel oraș. Inițiativa l-a deranjat pe șeful legației, care nu a aprobat-o. Acest exemplu explică de ce, în anumite cazuri, consulul general putea crea probleme prin simpla lui prezență⁵². Cu siguranță, Diamandi și-ar fi dorit ca de treburile consulare să se ocupe doar Victor Ianculescu, consulul din cadrul legației și unul din oamenii lui de bază, și nu Louis Louis-Dreyfus, un personaj imprevizibil pentru el și imposibil de controlat⁵³. Aceste aspecte explică de ce ministrul plenipotențiar a încercat să dețină toate căile informaționale. Era o inițiativă care urma să-i limiteze mișcările lui Louis-Dreyfus și să-i asigure lui Diamandi un control sporit.

Un alt aspect, mai puțin plăcut a fost faptul că Diamandi a pus pe primul plan relația cu autoritățile franceze și negocierile pentru tratat, neglijând, de multe ori, cererile consulilor. Din acest motiv, legația trimitea, de multe ori, cu greutate răspuns la cererile venite din partea consulilor⁵⁴. Cu toate acestea, la sugestia Bucureștiului, Diamandi a colaborat cu Louis-Dreyfus în diferite proiecte, iar comunicarea dintre cei doi nu a dezvăluit, în nici un moment, existența vreunui conflict. Totuși, este de subliniat faptul că diplomatul român nu l-a implicat pe consul, în ciuda apartenenței acestuia din urmă la comunitatea evreiască, în nici un proiect propagandistic personal, asta deși manifestările antisemite din România provocaseră indignare în rândul comunității evreiești internaționale, iar o colaborare cu consulul i-ar fi facilitat demersurile lui Diamandi. Din acest motiv, valurile propagandistice evreiești au afectat inevitabil imaginea României⁵⁵.

Dezvoltarea rețelei consulare

După sfârșitul perioadei de instabilitate, odată cu numirea lui Constantin Diamandi în fruntea legației de la Paris, s-a creat un context favorabil în Franța

⁵² AMAE, Fond Paris, vol. 784, 1926-1928, Telegramă, Association des Étudiants Roumains de L'Université de Caen, 7 Mars 1927, nepaginat.

⁵³ După un an de la venirea lui Diamandi la Paris, în fruntea Asociației Studențești române din Franța fusese ales Bogdan Iosif Ianculescu, fratele mai mic al lui Victor Ianculescu. Numirea acestuia în fruntea asociației nu a fost întâmplătoare. Prin intermediul lui Bogdan Iosif Ianculescu, ministrul plenipotențiar a reușit să țină sub control studenții români, vezi în *Scrisori din Paris - Reorganizarea vieții studențești*, în „Țara Noastră”, anul 7, nr. 13, duminică, 28 martie 1926, p. 416. La Caen, studenții români au încercat, folosindu-se de Louis Louis-Dreyfus, să îl ocolească pe Bogdan Iosif Ianculescu pentru a ajunge la Diamandi și, mai apoi, la București, vezi în AMAE, Fond Paris, vol. 784, 1926-1928, Telegramă, Association des Étudiants Roumains de L'Université de Caen, 7 Mars 1927, nepaginat.

⁵⁴ Într-o scrisoare, trimisă în mai 1927, Louis-Louis Dreyfus i-a dezvăluit lui Ion Mitilineu, ministrul de externe de la București, nemulțumirea că fusese ignorat de către Diamandi atunci când acesta din urmă se prezentase la Târgul românesc de la Lille, vezi în Elinor Danusia Popescu, *op. cit.*, p. 146.

⁵⁵ Ca urmare a plângerilor delegațiilor evreiești, precum și a „valului” de articole incriminatoare la adresa Bucureștiului, Comitetul Consiliului Societății Națiunilor a decis examinarea „politicii antisemite” a guvernului român precum și a mișcărilor antisemite din România, vezi în AMAE, Fond Paris, vol. 22, 1921-1927, Telegrama nr. 34238, MAS, București, 21 iunie 1927, nepaginat.

pentru ca noi misiuni consulare să apară. Noul ministru era dornic să stimuleze și să întărească relațiile franco-române. De altfel, dacă ar fi să facem o caracterizare a relațiilor româno-franceze de până în anul 1925, putem afirma că ele se axaseră pe domeniile diplomatic și militar și nu pe cel economic. Deși francezii se regăseau printre cei mai importanți investitori din România, Franța nu fusese niciodată un partener comercial pentru București, precum fusese Germania⁵⁶. Pentru a corecta această situație, România avea nevoie de îmbunătățirea mijloacelor de transport și de sporirea punctelor comerciale, iar o creștere sensibilă a consulatelor din Franța ar fi putut răspunde unei astfel de cereri⁵⁷.

Încă din primele zile ale misiunii sale, Diamandi s-a interesat de cererea lui Alcide Cabiro de a deschide un consulat la Bayonne. Informațiile solicitate de Cantacuzino *Quai d'Orsay*-ului în luna decembrie 1924 cu privire la cererea lui Alcide Cabiro ajunseseră la legație în luna ianuarie 1925⁵⁸. După ce a studiat dosarul lui Cabiro, Diamandi i-a transmis lui Ducă că pretendentul avea toate calitățile care să îl califice pentru noul post consular de la Bayonne⁵⁹.

Deși aproba înființarea consulatului de la Bayonne, Diamandi a pus în prim plan negocierile pe care le avea cu autoritățile de la Paris pentru tratat, iar chestiunea noului birou consular a avut de așteptat. Astfel că, de abia după șapte luni, la 1 noiembrie 1925, s-a înființat, în Bayonne, un oraș din sudul Franței, port la Oceanul Atlantic, un Consulat onorific de categoria a II-a, avându-l ca titular pe Alcide Cabiro⁶⁰. Noul consul s-a dovedit a fi ambițios și a cerut să i se extindă jurisdicția oficiului său, râvnind și la departamentul Landes care, în acel moment, se afla sub competența consulatului din Bordeaux. Cabiro motiva că are experiență îndelungată în cadrul funcțiilor consulare și nu se îndoia de faptul că, prin activitatea sa asiduă, va mulțumi autoritățile române. Inițiativa sa a fost aprobată parțial de către Diamandi care declara, la rândul său, în telegrama trimisă către București, că nu vede „nici un inconvenient ca atribuțiunile Domnului Consul din Bayonne să fie întinse și la Departamentele Basses-Pyrénées și Hautes Pyrénées”, dar credea de cuviință ca departamentul Landes să rămână în cadrul Consulatului din Bordeaux⁶¹.

⁵⁶ Georges-Henri Soutou, *L'impérialisme du pauvre: la politique économique du gouvernement français en Europe centrale et orientale de 1918 à 1929*, în „Relations internationales”, n° 7, automne 1976, *passim*.

⁵⁷ Serge Berstein, Pierre Milza, *Le XXe siècle (1919 à nos jours)*, Hatier, 1994, p. 29.

⁵⁸ AD Paris, Microfilmes, Europe-Roumanie, 1918-1940, P17439, Vues: 1010, Série Z, Carton 582, Dossier 2, vol. 77, 1920-1928, Télégramme n°9, Légation française en Roumanie, Budget roumain pour 1925, 15 Janvier 1926, f. 61.

⁵⁹ *Quai d'Orsay*-ul a confirmat toate datele trimise de Alcide Cabiro, vezi în ibidem, Telegramă, Ministère des Affaires Étrangères, Paris, 12 Janvier 1925, nepaginat.

⁶⁰ AMAE, Fond Paris, vol. 784, 1926-1928, Telegrama nr. 2926, Legația de la Paris, 21 ianuarie 1925, nepaginat.

⁶¹ Ibidem, Telegrama nr. 375, Legația de la Paris, 19 aprilie 1926, nepaginat.

⁶² Ibidem.

Alcide Cabiro nu s-a limitat la a comunica cu Legația de la Paris, acesta trimițând, în paralel, o telegramă și Ministerului Afacerilor Străine de la București, în care și-a expus aceeași doleanță. Demersul lui l-a deranjat pe Ion Mitilineu, noul ministru de externe, care i-a atras acestuia atenția să se limiteze la a corespunde cu legația, solicitându-i, în același timp, lui Diamandi să-i trimită tot dosarul cu privire la consulul din Bayonne⁶².

Alcide Cabiro a fost muștrat de către Diamandi cu privire la îndrăzneala de a comunica direct cu Mitilineu, consulul evitând să dea replică telegramelor primite. În ceea ce privește doleanța de a prelua sub propria jurisdicție departamentul Landes, Cabiro a declarat că nu știa că această regiune aparținea de consulatul de la Bordeaux și că aflase, în ultimă instanță, chiar din jurnale. În acest mod, Cabiro îi reproșă lui Diamandi o lipsă de transparență în comunicarea dintre consulat și legație⁶³.

Nu după mult timp, la 8 martie 1926, legația română avea să primească o cerere de înființare al unui consulat onorific la Béziers un oraș situat în sudul Franței, aflat în apropiere de coasta Mării Mediterane și de zona portuară⁶⁴. Solicitantul, Fernand Pigot, fusese un publicist cunoscut în oraș, iar acum dorea să contribuie la întărirea legăturilor între orașul pe care dorea să-l reprezinte și România. După un studiu detaliat al situației profesionale și materiale a lui Pigot, precum și a recomandărilor făcute de personalități din Béziers și din Paris, C. Diamandi a chestionat *Quai d'Orsay*-ul⁶⁵. Răspunsul a fost unul pozitiv, ministrul de externe francez menționând că nu are nici o obiecție cu privire la numirea lui Pigot⁶⁶. Astfel, la 2 iulie 1926, C. Diamandi l-a recomandat pe Fernand Pigot autorităților române, menționând în telegrama sa că „că nimica nu se opune” pentru numirea sa în calitate de consul al României la Béziers. Dar Mitilineu nu a fost convins și i-a cerut lui Diamandi să-i trimită cererea lui Pigot împreună cu anexele pentru a le examina el însuși⁶⁷. După studiul amănunțit al documentelor primite, la 1 octombrie 1926, prin Decretul Regal nr. 3527, a fost înființat la Béziers un Consulat onorific de categoria a II-a al României și Fernand Pigot a fost numit consul onorific și titular al noului oficiu consular înființat⁶⁸.

La începutul anului 1926, Roger Erhardt, consulul onorific al orașului Strasbourg, a fost primit într-o serie de audiențe în fața ministrului plenipotențiar român. Ehrhardt a făcut o largă prezentare a evoluției pe care biroul consular de la Strasbourg a avut-o de la înființarea sa. Consulul a explicat că orașul său reprezenta locul de trecere pentru majoritatea românilor care veneau în Franța. Strasbourgul era,

⁶² Ibidem, Telegrama nr. 15663, MAS, București, 21 martie 1926, nepaginat.

⁶³ Ibidem, Telegramă, Consulat de Roumanie, Bayonne, 12 Avril 1926, nepaginat.

⁶⁴ Ibidem, Telegrama nr. 11956, MAS, București, 8 martie 1926, nepaginat.

⁶⁵ Ibidem, Telegrama nr. 11354, Legația de la Paris, 25 mai 1926, nepaginat.

⁶⁶ Ibidem, Telegramă, Ministère des Affaires Étrangères, Paris, 24 Juin 1926, nepaginat.

⁶⁷ Ibidem, Telegrama nr. 42016, Ministerul Afacerilor Străine, București, 25 iulie 1926, nepaginat.

⁶⁸ Ibidem, Telegrama nr. 62396, MAS, București, 30 noiembrie 1926, nepaginat. La 6 decembrie 1926, *Quai d'Orsay* a fost înștiințat cu privire la deschiderea noului consulat de la Béziers, vezi în ibidem, Telegrama nr. 1456, Legația de la Paris, 6 decembrie 1926, nepaginat.

în opinia sa, un mare centru industrial, iar relațiile economice dintre Alsacia și România creșteau de la o zi la alta. Nu în ultimul rând, opina Ehrhardt, Universitatea din oraș atrăgea din ce în ce mai mulți studenți români și numai acest fapt în sine reprezenta un motiv serios pentru a ridica statutul Consulatului. Pentru a gestiona situația corespunzător, Ehrhardt i-a explicat trimisului extraordinar român, Consatul deținea doi angajați care se ocupau cu atribuirea vizelor, studiul documentelor de identitate precum și cu formalitățile care trebuiau întreprinse pentru asigurarea repatrierii cetăților români. Nici mai mult, mici mai puțin, Ehrhardt a cerut ridicarea statutului consulatului de la Strasbourg la nivelul de onorific general⁶⁹.

Argumentele lui Ehrhardt l-au convins pe Diamandi deoarece, în telegrama sa către Ministerul Afacerilor Străine, ministrul plenipotențiar român menționa că motivele expuse de Ehrhardt „corespundeau realității” și considera că cererea era justificată⁷⁰. Ca urmare a recomandării lui Diamandi, Ion Mitileu, ministrul de externe român, a aprobat cererea lui Ehrhardt, astfel că acesta primise promisiunea de ridicare a biroului consular de la Strasbourg la Consulat onorific General de categoria a II-a.

La fel ca în cazul înființării consulatului de la Bayonne, demersurile au fost încetinite semnificativ de către negocierile pe care Diamandi le avea cu Parisul. Așa se face că, în ciuda promisiunii făcute de autoritățile române, Bucureștiul nu făcuse nici un demers în următoarele trei luni în acest sens. Astfel că, la 10 iunie 1926, Ehrhardt i-a trimis din nou o telegramă lui Diamandi. După un scurt elogiu la adresa ministrului plenipotențiar român, ca mulțumire pentru sprijinul acordat, Ehrhardt i-a expus nemulțumirile în legătură cu întârzierea promovării consulatului. Consulul din Strasbourg i-a explicat lui Diamandi că activitatea consulatului a crescut exponențial în lunile care au trecut de la ultima conversație și că acum „colonia” română era mai mare și din acest motiv a fost nevoit să mai angajeze un funcționar, astfel că Bucureștiul ar trebui să grăbească formalitățile și să rezolve problema⁷¹. Imediat după ce telegrama lui Ehrhardt fusese primită, autoritățile române s-au sesizat și, prin intermediul Înaltului Decret Regal nr. 2508, biroul consular onorific de la Strasbourg fusese ridicat, la 1 iunie 1926, la rangul de consulat onorific General de categoria a II-a, iar Roger Erhardt fusese înaintat la gradul de consul general onorific al României⁷².

Dar lucrurile nu s-au rezolvat. La 26 iulie 1926, Erhardt a trimis din nou o telegramă legației de la Paris. De data asta, acesta i-a reproșat lui Diamandi faptul că nu a primise, până în acel moment, confirmarea oficială din partea Legației și din această cauză nu primise exequaturul. Mai mult, Ehrhardt a criticat „tăcerea”

⁶⁹ Ibidem, Telegramă, Consulat de Roumanie, Strasbourg, semnat Roger Ehrhardt, 8 martie 1926, nepaginat.

⁷⁰ Ibidem, Telegramă, Legația de la Paris, 2 aprilie 1926, nepaginat.

⁷¹ Ibidem, Telegramă, Consulat de Roumanie, Strasbourg, semnată Roger Ehrhardt, 10 iunie 1926, nepaginat.

⁷² Promovarea Consulatului de la Strasbourg a fost făcută după telegrama trimisă de Erhardt Legației de la Paris, la 10 iunie 1926, vezi în Ibidem, Telegrama nr. 35377, MAS, 3 iulie 1926, nepaginat.

ministrului plenipotențiar român, care nu îi mai răspunsese la telegrama pe care acesta i-a trimis-o la 13 iulie 1926. Ehrhardt i-a solicitat lui Diamandi să-i trimită confirmarea pentru că dorea să-și „organizeze biroul”. De asemenea, consulul mai dorea să știe dacă emiterea pașapoartelor și a certificatelor îi era atribuită lui⁷³. Ca urmare a telegramei trimise, Legația de la Paris l-a confirmat oficial pe Ehrhardt în poziția de consul general onorific al României la Strasbourg⁷⁴. De asemenea, Diamandi i-a trimis lui Aristide Briand, Ministrul Afacerilor Străine de la Paris, o telegramă în care menționează că Ehrhardt a fost numit prin decret regal consul general de categoria a II-a la Strasbourg și i-a cerut să-i acorde consulului exequaturul de utilizare⁷⁵.

Un caz aparte l-a reprezentat înființarea, la 1 noiembrie 1926, a unui consulat de categoria a II-a la Saint-Jean de Luz. La 4 august 1926, Felix Verejano, consulul României de la Malaga și-a anunțat demisia, pentru ca în toamna lui 1926 să se stabilească în Franța și să ceară crearea unui consulat la Saint-Jean de Luz, o mică localitate din sudul Franței care nu avea foarte multe de oferit României⁷⁶. Mai mult decât atât, nu departe, la nici 100 de km de micul oraș, se găsea localitatea Bayonne, unde cu un an în urmă se înființase consulatul amintit mai sus. De fapt, din cauza apropierii dintre cele două localități circumscripția noului consulat se reducea la o fâșie de teritoriu la granița cu Spania. Dar lucrurile s-au rezolvat relativ ușor. Ministerul Afacerilor Străine de la București a mărit circumscripția propriului său consulat în dauna celui de la Bayonne, care acum trebuia să se mulțumească cu un areal mai mic⁷⁷. Numirea lui Felix Verejano a fost făcută mulțumită recomandării făcute de Diamandi care se declarase foarte mulțumit de colaborarea pe care o avuse cu fostul consul de la Malaga, declarând că noul Consulat onorific de la Saint-Jean de Luz et Hendaye „va fi foarte util” pentru România⁷⁸.

La o primă vedere, înființarea Consulatului de la Saint-Jean de Luz, un oraș nu prea important aflat într-o zonă în care exista deja un alt birou consular de abia înființat, putea părea bizară, mai ales că Felix Verejano fusese până în acel moment consul în Spania. Explicația acestui fapt rezidă în dorința lui Diamandi de a nu pierde o persoană foarte influentă și cu care avea o relație de colaborare foarte bună.

După cum se poate observa, perioada cuprinsă între începutul anului 1925 și sfârșitul anului 1926 a fost una fertilă pentru rețeaua consulară română. În tot acest timp au fost înființate trei consulatate, iar un altul a fost ridicat la statutul de consulat general onorific. Astfel, la sfârșitul anului 1926 și începutul anului 1927, România deținea 18 posturi consulare onorifice, două viceconsulatate și două

⁷³ Ibidem, Telegramă, Consulat de Roumanie, Strasbourg, semnată Roger Ehrhardt, 26 iulie 1926, nepaginat.

⁷⁴ Ibidem, Telegrama nr. 1299, Legația de la Paris, 9 august 1926, nepaginat.

⁷⁵ Ibidem, Telegrama nr. 839, Legația de la Paris, 25 august 1926, nepaginat.

⁷⁶ Ibidem, Telegrama nr. 45382, MAS, 4 august 1926, nepaginat.

⁷⁷ Ibidem, Telegrama nr. 62386, MAS, 19 noiembrie 1926, nepaginat.

⁷⁸ Ibidem, Telegrama nr. 958, Legația de la Paris, 18 septembrie 1926, nepaginat.

consulate generale care se aflau la Paris și Strasbourg. Dar existau premisele ca în anii următori prezența consulară română să se extindă pe teritoriul statului francez.

Autoritățile române păreau să fie în continuare interesate de extinderea consulatelor, iar în Franța existau persoane care își ofereau serviciile în acest sens. Un exemplu elocvent este cel al lui Paul Auger. Fost industriaș, precum se prezenta, Paul Auger trimisese, la 8 februarie 1926, o telegramă legației de la Paris în care își etala toate slujbele pe care le deținuse, calitățile care, în opinia sa, îl făceau apt pentru postul de consul precum și relațiile pe care el le avea și care puteau fi de folos României. În autobiografia sa, Auger declara că fusese în fruntea unei „industrii foarte importante”, fără a da mai multe detalii în acest sens, solicitând să instaleze un consulat la Clermont-Ferrand, o localitate cu o poziționare central-sudică, situat în partea de vest a orașului Lyon.

De asemenea, Auger menționa că orașul său era un adevărat centru industrial și alimentar important unde se regăseau fabrici de renume mondial. Un aspect important pe care Auger l-a subliniat era faptul că regiunea, pe care urma să o aibă sub jurisdicție, avea în componența sa mai multe stațiuni termale precum Mont-Dore, Royat, Châtel-Guyon sau Vichy. Aceste stațiuni termale erau foarte frecventate de români. Constantin Diamandi era unul din clienții permanenți ai orașului turistic Vichy și probabil nu era străin de intenția lui Auger de a deveni consul⁷⁹. Spre finalul telegramei, Auger susținea că atât primarul localității Clermont-Ferrand, cât și președintele Camerei de Comerț erau gata să-i susțină solicitarea printr-o scrisoare care urmau să o trimită în cazul în care ar fi fost necesar acest demers. Printre persoanele importante care îl puteau susține, Auger îi enumera pe președintele instanței civile, președintele instanței comerciale, fostul ministru de finanțe, Étienne Clémentel și fostul senator Hippolyte Gomot⁸⁰.

O altă propunere a venit din parte lui Honoré Gustave Victor Aune, funcționar superior, clasa I, al Direcției Muncii din cadrul portului din Toulon. Aune a trimis, la 30 martie 1926, o scrisoare legației române în care propunea înființarea la Toulon a unui consulat onorific. Acesta a explicat autorităților române că situația geografică a portului de la Toulon, precum și a orașului în sine, care avea o populație de aproximativ 115.000 locuitori, puteau reprezenta un punct comercial și naval de mare importanță pentru România. De asemenea, Aune se autopropunea pentru postul de consul al României, atașând la scrisoare, un extras din „Jurnalul Oficial”, din 5 octombrie 1923, în care era prezentată decizia oficială prin care, la 4 octombrie 1923, acesta era pensionat⁸¹. Ultimele trei propuneri nu au fost primite de Diamandi, dar existau premisele ca în viitorul apropiat să le dea curs.

⁷⁹ În cadrul telegramei sale, Auger mai menționa faptul că Clermont-Ferrand deținea o bază militară, o universitate de renume, o școală de afaceri și una hotelieră. Auger sublinia că orașul se dezvoltă foarte rapid și că în scurt timp va deveni un centru urban important, atât în regiune, cât și în Franța, vezi în ibidem, Telegramă, semnat Paul Auger, 8 februarie 1926, nepaginat.

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ Ibidem, Scrisoare oficială, Toulon-sur-Mer, semnată Honoré Gustave Victor Aune, 30 martie 1926, nepaginat.

Legatia de la Paris și rețeaua consulară

Legăturile dintre consulate și legație, precum și conexiunile pe care consulii le aveau în Franța, au reprezentat elemente importante, care trebuiau să faciliteze acțiunile corpului diplomatic român. Numărul și aria de răspândire a consulatelor erau hotărâte de nevoia strictă a ministrului plenipotențiar, astfel că activitatea consulatele depindea în mare măsură de legația de la Paris⁸². Înainte de a ajunge la București, telegramele și rapoartele consulilor treceau prin mâinile membrilor legației. Constantin Diamandi avea obligația de a comunica, prin intermediul telegramelor, cu persoanele care solicitau înființarea unor noi consulate și cu pretendenții la posturile consulare deja existente. Nicolae B. Cantacuzino intermedia, mai apoi, relația dintre consul și ministru plenipotențiar, dar comunicarea dintre cei doi ținea strict de problemele pe care consulul sau consulatul le avea în raport cu legația sau cu Bucureștiul. Consilierul de legație, clasa a III-a, Fotache Pappoudoff, se ocupa în cea mai mare parte de primirea rapoartelor și a telegramelor ce țineau de activitatea consulară și de studierea și redactarea răspunsurilor către consulate. De altfel, Pappoudoff a fost autorizat să gireze el afacerile Consulatului general de la Paris, timp de două săptămâni, atunci când Louis-Louis Dreyfus s-a deplasat în Statele Unite ale Americii, la 21 august 1926⁸³.

Cea mai importantă persoană a legației era, bineînțeles, ministrul plenipotențiar. Recomandarea ministrului se dovedea determinantă cu privire la numirea consulilor. Înainte de a convinge autoritățile de la București, pretendenții trebuiau să-i obțină încrederea șefului de legație. Poziția, starea materială, legăturile cu mediul politic și financiar reprezentau elemente importante în biografiile candidaților. Dar poate cea mai mare „greutate” în numirea unui potențial consul o avea relația dintre pretendent și ministrul plenipotențiar, acest aspect putând asigura nu numai obținerea postului, ci și stabilitatea. De asemenea, ministrul plenipotențiar avea și libertatea de a fixa circumscripțiile consulatelor care aparțineau de legație⁸⁴.

Pentru a fi numit în cadrul postului de consul pretendentul trebuia inițial să trimită o cerere legației române de la Paris în care era anexat *Curriculum Vitae*-ul. Dacă ministrul plenipotențiar era convins, urmau apoi audierile la legație. Dacă și audierile își atingeau scopul, toată documentația despre candidat, precum și recomandarea ministrului plenipotențiar erau trimise către ministrul de externe de la București, care nu făcea decât să aprobe ceea ce hotăra legația. Precum îi

⁸² În afara consulatelor române din Franța, Legația română de la Paris avea sub jurisdicția ei și consulatele din Spania și Portugalia, vezi AMAE, Fond Paris, vol. 784, 1926-1928, *passim*.

⁸³ Ibidem, Telegrama nr. 986, Legația de la Paris, 21 august 1926, nepaginat. Consulii generali nu puteau părăsi postul lor sau lipsi mai mult de o lună fără autorizarea ministrului plenipotențiar. Atunci când o făceau, aceștia trebuiau să însărcineze o persoană care să le țină locul, vezi în Stelian Obiziuc, *op. cit.*, p. 19.

⁸⁴ Diamandi era rugat să fixeze circumscripțiile consulatelor dependente de legația de la Paris, vezi în ibidem, Telegrama nr. 964, MAS, București, 14 aprilie 1927, nepaginat.

amintea I. G. Duca lui Nicolae B. Cantacuzino, legația era singura în măsură să hotărască utilitatea consulatelor⁸⁵. În acest cadru, consulatele urmau să comunice numai cu legația, astfel că nu trebuiau să existe discuții directe între ministrul de externe și consul. Ministrul plenipotențiar trebuia să decidă, după un studiu preliminar, dacă problema abordată de consuli trebuia discutată cu Bucureștiul. După ce era numit prin intermediul unui decret regal, consulul trebuia să mai primească, ca ultim pas, exequaturul, un document oficial care era semnat de către Președintele francez și care îi oferea autorizația de a-și exercita funcția⁸⁶.

După înființarea consulatelor, sau după numirea noilor consuli, birourile consulare trebuiau să-și demonstreze destul de rapid utilitatea. Trimestrial, consulatele trimiteau câte un raport detaliat despre starea orașului, industrie, economie, a comunității românești, din circumscripțiile pe care le dețineau, și posibilitățile de dezvoltare a legăturilor comerciale româno-franceze. Totodată, consulatele reprezentau România pe plan local, apărau interesele cetățenilor români aflați în zonă și soluționau chestiuni legate de repatriere, recrutarea tinerilor români⁸⁷, vize și pașapoarte. Acordarea vizelor și pașapoartelor reprezenta un aspect deosebit de important și cerea o atenție deosebită din partea consulilor, asta deoarece autoritățile române de la București se dovediseră a fi foarte sensibile cu privire la persoanele care solicitau vize pentru pătrunderea pe teritoriul României. Astfel se face că, la 19 ianuarie 1926, consulul român de la Marseille a fost avertizat cu privire la acordarea cu ușurință a unor permisiuni de trecere pe teritoriul românesc a unor așa-ziși cântăreți de Music-Hall. Artiștii se dovediseră a fi, conform rapoartelor Siguranței, agenți comuniști care aveau ca scop desfășurarea de propagandă bolșevică.

În telegrama primită, consulul de la Marseille era rugat să solicite o cerere de viză, pentru călătoria în România, de la orice persoană doritoare, în care să se specifice profesia sa și scopul călătoriei. Cererea trebuia păstrată de către călător pentru ca mai apoi să fie prezentată autorităților române la intrarea în țară. Către final, consulul era avertizat că dacă nu va respecta indicațiile trimise urma să i se retragă autorizarea de a mai elibera vize⁸⁸. Umil, consulul a dat asigurări că va respecta întocmai indicațiile primite⁸⁹. Pentru a facilita demersurile consulatului, autoritățile române au trimis un tabel cu persoanele considerate periculoase de către București și care aveau interdicție să intre în România⁹⁰.

⁸⁵ Ibidem, Telegrama nr. 60862, MAS, București, semnată I. G. Duca, 1 decembrie 1924, nepaginat.

⁸⁶ Elinor Danusia Popescu, *op. cit.*, p. 36.

⁸⁷ La începutul anului 1926, Ministerul Afacerilor Străine de la București a trimis o circulară în care specifica informațiile cu privire la recrutarea tuturor tinerilor români care se aflau pe teritoriul Franței, vezi în AMAE, Fond Paris, vol. 784, 1926-1928, Circulaire concernant le recrutement de l'annee 1926, nepaginat.

⁸⁸ Ibidem, Telegrama nr. 684, Legația de la Paris, 19 ianuarie 1926, nepaginat.

⁸⁹ Ibidem, Telegrama nr. 2991, Consulat de Roumanie a Marseille, 25 ianuarie 1926, nepaginat.

⁹⁰ Ibidem, Telegrama nr. 397, Legația de la Paris, 27 ianuarie 1926, nepaginat.

Activitatea consulatelor onorifice în contextul modificărilor legislative

În anul 1921 a avut loc o reorganizare de amploare a Ministerului Afacerilor Străine, ce a adus cu sine mari schimbări în cadrul diplomației, rețelei consulare și propagandei. Dar schimbările nu s-au oprit aici, ci au continuat până în anul 1927, când a avut loc o altă reorganizare a Ministerului Afacerilor Străine. În tot acest timp, modificările produse în cadrul rețelei consulare au avut rolul de a eficientiza activitatea consulatelor, dar, într-un mod cu totul nedorit, au creat confuzie în rândurile consulilor.

După venirea lui Constantin Diamandi la Paris, în aprilie 1925, a fost reînființat Biroul de Presă. Reînființarea Serviciului de Presă a adus cu sine o mărire a numărului de membri ai legației și o sporire a activității de propagandă. Sarcinile au crescut inevitabil, consulatele fiind nevoite să colaboreze cu Biroul de Presă în proiecte de propagandă. În acest context, conexiunile pe care consulii le susțineau că le aveau printre autoritățile politice, presă și afacerile locale, au fost puse la încercare⁹¹. De asemenea, crearea serviciului de presă a creat obligația consulatelor de a contribui, din fondurile obținute de încasările consulare, la finanțarea propagandei⁹².

Schimbările au continuat și, în prima parte a anului 1925, Ministerul Afacerilor Străine de la București a decis modificarea tarifului consular. Noul tarif era împărțit în patru secțiuni și cuprindea în total 18 articole. Conform reglementărilor întocmite de București, doar legația și consulatele generale puteau pune în aplicare toate cele 18 articole. Celelalte consulate puteau aplica doar articolele din prima secțiune, cu excepția articolului patru care se referea la eliberarea pașapoartelor. Conform articolului 9, orice persoană de naționalitate română care avea reședință în străinătate trebuia să fie înregistrată în registrele consulatului respectiv. Această formalitate legislativă atrăgea după sine plata unei taxe turistice care avea rolul de a completa venitul consulatelor. Un ultim aspect adăugat era faptul că Biroul consular avea obligația de a trimite lunar, Ministerului de Finanțe de la București, o declarație în care trebuiau menționate sumele încasate.

Deși noul tarif consular avea rolul de a spori veniturile consulatelor și de a le reglementa activitatea, articolele sale păreau să fie vagi și pline de lacune. În acest context, legația de la Paris a primit mai multe telegrame în care Diamandi era rugat să lămurească mai multe aspecte legate de modul de acordare a vizelor și de aplicarea a noilor taxe consulare⁹³.

⁹¹ AMAE, Fond Problema 71/Franța, vol. 15, 1925, Raport despre activitatea Biroului de Presă și Propagandă în decursul lunilor aprilie, mai, iunie 1925, Biroul de Presă de la Paris, semnat Noti Constantinide, trimis lui I. G. Duca, f. 3.

⁹² Ibidem, vol. 15 bis, 1925, Raport nr. 110, Biroul de Presă de la Paris, semnat Noti Constantinide, trimis lui I. G. Duca, 15 august 1925, f. 138-142.

⁹³ Constantin Diamandi a fost nevoit să trimită o telegramă suplimentară pentru a-i explica consulului general de la Paris cum urmau să fie puse în practică noile reglementări, vezi AMAE, Fond Paris, vol. 784, 1926-1928, Telegrama nr. 871, Legația de la Paris, 20 iunie 1925, nepaginat. De asemenea,

Încă de la începutul anului 1925, guvernul liberal începuse un amplu proiect de regândire a demersului propagandistic românesc. Pentru o mai bună gândire a propagandei, autoritățile române doreau să cunoască cât mai bine cadrul cultural, politic și economic francez. Inițiativa liberală a continuat în toamna anului 1925 prin modificarea parțială a Legii de organizare a Direcției presei și informațiilor din 1921 care presupunea, de asemenea, o reorganizare a tuturor direcțiilor serviciilor de presă din cadrul ministerelor ce dețineau un aparat mediatic și propagandistic⁹⁴. Inițial, la 22 ianuarie 1926, Direcția Presei din cadrul Ministerului de Interne trecea la Președinția Consiliului de Miniștri. Prin intermediul acestei modificări propaganda internă ajungea în subordinea președintelui Consiliului de Miniștri⁹⁵. La rândul ei, legea de organizare a Ministerului Afacerilor Străine era și ea modificată. Astfel, pe tot parcursul anului 1926, toate direcțiile și serviciile de presă și propagandă fuseseră centralizate sub autoritatea președinției Consiliului de Miniștri, unde urmau să funcționeze sub denumirea de Direcțiunea Generală a Presei și Propagandei⁹⁶. În urma acestor măsuri, propaganda a fost extinsă și către rețeaua consulară. Așa se face că, începând cu luna martie 1926, din inițiativa Direcției Presei din cadrul Ministerului Afacerilor Străine de la București, consulatele române din Franța au primit sarcina de a face revista presei locale, de a semnaliza legației din Paris toate articolele importante care se refereau la situația din țară și, în funcție de condiții, de a elabora răspunsuri⁹⁷.

În acest cadru, sfârșitul anului 1925 a marcat o și o mărire a pretențiilor pe care Ministerul Afacerilor Străine de la București le avea față de consulatele române din Franța. Prin intermediul legației de la Paris, consulatelor li se solicita ca rapoartele să fie mai amănunțite și mai exacte și să fie pline de detalii despre relațiile economice ale României cu circumscripțiile asupra cărora exercitau jurisdicția. Totodată, consuli trebuiau să trimită informații despre posibilitatea ca legăturile comerciale franco-române să se extindă prin modificări care trebuiau făcute în convențiile economice, în tarifele vamale, în facilitățile de transport,

consulul de la Strasbourg a trimis o telegramă cu întrebări pertinente legate de modul în care urmau să fie aplicate articolele tarifului consular. Consulul întreba dacă era încă necesară o viză pentru pașapoartele cetățenilor francezi, belgieni, germani, polonezi, cehoslovaci sau italieni care călătoreau în România. Un alt aspect greu de înțeles era modalitatea în care trebuiau să fie menționate pe pașapoarte și pe alte documentele noile taxe consulare, vezi în ibidem, Telegramă, Consulat de Roumanie, Strasbourg, 6 iulie 1925, nepaginat. La rândul său, consulul de la Bordeaux a cerut lămuriri cu privire la situația în care la biroul său s-ar prezenta un „subiect român” fără resurse financiare și care ar fi cerut să fie repatriat. Consulul era curios să știe ce fel de comportament trebuia să aibă, vezi în ibidem, Telegramă, Consulat de Roumanie, Bordeaux, 17 Août 1925, nepaginat.

⁹⁴ Nicolae Ureche, *Propaganda externă a României Mari (1918-1940)*, București, Editura Enciclopedică, 2015, p. 34. Nicolae Dianu urma să studieze organizarea tuturor serviciilor de presă, vezi în ANIC, Fond Ministerul Propagandei Naționale/Presa internă, vol. 6, 1926-1931, Telegrama nr. 5314, Președinția Consiliului de Miniștri, București, semnat C. Crăniceanu, 28 iulie 1926, f. 4.

⁹⁵ Ibidem, Telegrama nr. 371, Președinția Consiliului de Miniștri, București, 22 ianuarie 1926, f. 1.

⁹⁶ Ibidem, Telegrama nr. 3788, Decizie luată în cadrul ședinței din 17 decembrie 1926, f. 13.

⁹⁷ Nicolae Ureche, *op. cit.*, p. 34-36.

precum și printr-o evaluare exactă a capacității de absorbție a produselor românești de către piețele franceze. De asemenea, erau cerute informații cu privire la bunurile schimbate între România și Franța, cu privire la prețul cu amănuntul al bunurilor listate la Bursa Comercială (grâu, făină, porumb, orz, ovăz etc) și dacă era cazul să precizeze și valoarea cotației leului la Bursa locală. Spre finalul telegramei, consulii erau rugați să trimită rapoartele în dublu exemplar⁹⁸.

La 27 ianuarie 1926, legația de la Paris informa consulatele române că, începând din acel moment, toată corespondența care cuprindea informațiile comerciale, economice și industriale trebuia adresată atașatului comercial român din capitala Franței, George Assan. Toată corespondența care cuprindea informațiile de natură militară trebuia adresată atașatului militar. La rândul lor, taxele consulare trebuiau trimise legației de la Paris la sfârșitul fiecărei luni și urmau să fie însoțite de o fișă lunară în care să se regăsească toate operațiunile efectuate de Oficiul consular. În plus, trebuia trimisă și o declarație trimestrială care să rezume tranzacțiile efectuate în acea perioadă. Nu în ultimul rând, repatrierea persoanelor române putea fi făcută doar cu autorizarea prealabilă a Ministerului Afacerilor Străine de la București⁹⁹.

Concluzii

Rețeaua consulară română a reprezentat una din conexiunile esențiale ale României în dorința ei de a dezvolta relațiile cu statul francez. Plasarea consulatelor în teritoriu trebuia să asigure statului român accesul la cele mai importante puncte economice, financiare și universitare din Franța. Ca parte a politicii externe românești, activitatea consulatelor trebuia să preia o parte a inițiativelor legației române de la Paris și să le amplifice la nivel regional. Schimbarea produsă la nivelul legației române a produs o modificare, la rândul ei, a colaborării dintre corpul diplomatic românesc și cel consular. Personalitatea noului ministru plenipotențiar și metodele sale au reprezentat factori care au creat un nou climat și noi relații între personalul diplomatic și consulate.

În dorința sa de a deține controlul și de a gestiona cât mai eficient relația dintre legație și consulate, Constantin Diamandi s-a dovedit a fi pus în dificultate de existența unui dublu serviciu consular. Această situație, unică la Paris, creată din dorința autorităților de la București de a controla intrările în țară și de a păstra, în slujba statului român, o personalitate influentă și cu puternice legături în mediul financiar francez și internațional, nu făcea decât să-i știrbească ministrului plenipotențiar din autoritate și de a îngreuna sarcinile legației.

În tot acest timp, rețeaua consulară română a trebuit să se adapteze noilor modificări legislative, iar noile circumstanțe nu trebuiau să afecteze activitatea sa, ci, dimpotrivă, să o stimuleze și să creeze noi oportunități pentru a duce la

⁹⁸ AMAE, Fond Paris, vol. 784, 1926-1928, Telegrama nr. 608. Legația de la Paris, 19 ianuarie 1926, nepaginat.

⁹⁹ Ibidem, Telegrama nr. 168, Legația de la Paris, 27 ianuarie 1926, nepaginat.

îndeplinire directivele trimise de la București. Încheind, putem sublinia faptul că perioada cuprinsă între 1924 și 1926 a reprezentat una dintre cele mai rodnice din istoria consulatelor române din Franța. Dar extinderea rețelei consulare nu s-a făcut după un plan, ci a urmat interesele ministrului plenipotențiar, care uneori nu reflectau nevoile țării în Franța.

ABREVIERI

<i>AARMSI</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice
<i>AARMSL</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Literare
<i>AARPAD</i>	= „Analele Academiei Române”, seria II, București, 1879-1916
<i>AA.SS.</i>	= <i>Acta Sanctorum</i> , ed. Bollandisti, III ^a ediție, Parigi 1863-1870
<i>AB</i>	= Arhivele Basarabiei
<i>ACNSAS</i>	= Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
<i>AE</i>	= L’Année Epigraphique, Paris
<i>AIR</i>	= Arhiva Istorică a României
<i>AIAC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj
<i>AIIAI</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>AIIC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Cluj
<i>AIINC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj
<i>AIIX</i>	= Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>ALIL</i>	= Anuarul de Lingvistică și Istorie Literară, Iași
<i>ALMA</i>	= <i>Archivum Latinitatis Medii Aevi</i> . Genève.
<i>AM</i>	= Arheologia Moldovei, Iași
<i>AMAE</i>	= Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
<i>AmAnthr</i>	= American Anthropologist, New Series, Published by Wiley on behalf of the American Anthropological Association
<i>AMM</i>	= Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui
<i>AMMB</i>	= Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași
<i>AMN</i>	= Acta Musei Napocensis
<i>AMR</i>	= Arhivele Militare Române
<i>AMS</i>	= Anuarul Muzeului din Suceava
<i>ANB</i>	= Arhivele Naționale, București
<i>ANC</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Cluj
<i>ANSMB</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Municipiului București
<i>ANG</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Galați
<i>ANI</i>	= Arhivele Naționale, Iași
<i>ANIC</i>	= Arhivele Naționale Istorice Centrale
<i>ANR-Cluj</i>	= Arhivele Naționale, Cluj-Napoca
<i>ANR-Sibiu</i>	= Arhivele Naționale, Sibiu
<i>ANRM</i>	= Arhivele Naționale ale Republicii Moldova, Chișinău
<i>ANRW</i>	= Aufstieg und Niedergang der römischen Welt, Berlin-New York
<i>ANSMB</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Municipiului București
<i>ANV</i>	= Arhivele Naționale, Vaslui
<i>AO</i>	= Arhivele Olteniei
<i>AP</i>	= Analele Putnei
<i>APH</i>	= Acta Poloniae Historica, Varșovia
<i>AqLeg</i>	= <i>Aquila Legionis. Cuadernos de Estudios sobre el Ejército Romano</i> , Salamanca
<i>AR</i>	= Arhiva Românească
<i>ArchM</i>	= Archiva Moldaviae, Iași
<i>ArhGen</i>	= Arhiva Genealogică
„Arhiva”	= „Arhiva”. Organul Societății Științifice și Literare, Iași
<i>ArhMold</i>	= Arheologia Moldovei

ASRR	= Arhiva Societății Române de Radiodifuziune
AȘUI	= Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
ATS	= Ancient Textile Series, Oxbow Books, Oxford și Oakville
AUAIC	= Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
AUB	= Analele Universității „București”
BA	= <i>Biblioteca Ambrosiana</i> , Roma, Città Nuova Editrice
BAR	= Biblioteca Academiei Române
BArchB	= Bundesarchiv Berlin
BAR int. ser.	= British Archaeological Reports, International Series
BBRF	= Buletinul Bibliotecii Române din Freiburg
BCIR	= Buletinul Comisiei Istorice a României
BCMI	= Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice
BCU-Iași	= Biblioteca Centrală Universitară, Iași
BE	= Bulletin Epigraphique
BF	= Byzantinische Forschungen, Amsterdam
BJ	= Bonner Jahrbücher, Bonn
BMI	= Buletinul Monumentelor Istorice
BMIM	= București. Materiale de istorie și muzeografie
BNB	= Biblioteca Națională București
BNJ	= Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher
BOR	= Biserica Ortodoxă Română
BS	= Balkan Studies
BSNR	= Buletinul Societății Numismatice Române
ByzSlav	= Byzantinoslavica
CA	= Cercetări arheologice
CAI	= Caiete de Antropologie Istorică
CartNova	= <i>La ciudad de Carthago Nova 3: La documentación epigráfica</i> , Murcia
CB	= Cahiers balkaniques
CBI	= <i>Der römische Weihebezirk von Osterburken. Corpus des griechischen und lateinischer Beneficiärer – Inschriften des Römischen Reiches</i> , Stuttgart
CC	= Codrul Cosminului, Suceava (ambele serii)
CCAR	= Cronica cercetărilor arheologice din România, CIMEC, București
CCh	= <i>Corpus Christianorum</i> , Turnhout
CChSG	= <i>Corpus Christianorum. Series Graeca</i>
CCSL	= <i>Corpus Christianorum Series Latina</i> , Turnhout, Brepols
CDM	= <i>Catalogul documentelor moldovenești din Arhivele Centrale de Stat</i> , București, vol. I-V; supl. I.
CDȚR	= <i>Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului</i> , București, vol. II-VIII, 1974-2006
Chiron	= Chiron: Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, 1971
CI	= Cercetări istorice (ambele serii)
CIL	= <i>Corpus Inscriptionum Latinarum</i> , Berlin
CL	= Cercetări literare
CLRE	= <i>Consuls of the Later Roman Empire</i> , eds. R. S. Bagnall, A. Cameron, S. R. Schwartz, K. A. Worp, Atlanta, 1987
CN	= Cercetări Numismatice
CNA	= Cronica Numismatică și Arheologică, București
CSCO	= <i>Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium</i> , Louvain
CSEA	= <i>Corpus Scriptorum Ecclesiae Aquileiensis</i> , Roma, Città Nuova Editrice
CSEL	= <i>Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum</i> , Wien, De Gruyter
CSPAMI	= Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Centrale, Pitești
CT	= Columna lui Traian, București

<i>CTh</i>	= <i>Codex Theodosianus</i> . Theodosiani, Libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis, I, edidit adsumpto apparatu P. Kruegeri, Th. Mommsen, Hildesheim, 1970-1971
<i>Cv.L</i>	= Convorbiri literare (ambele serii)
„ <i>Dacia</i> ”, <i>N.S.</i>	= Dacia. Nouvelle Série, Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București
<i>DGAS</i>	= Direcția Generală a Arhivelor Statului
<i>DI</i>	= Diplomatarium Italicum
<i>DIR</i>	= <i>Documente privind istoria României</i>
<i>DIRRI</i>	= <i>Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independență</i>
<i>DOP</i>	= Dumbarton Oaks Papers
<i>DTN</i>	= <i>Din trecutul nostru</i> , Chișinău
<i>DRH</i>	= <i>Documenta Romaniae Historica</i>
<i>EB</i>	= Études Balkaniques
<i>EBPB</i>	= Études byzantines et post-byzantines
<i>EDCS</i>	= <i>Epigraphik-Datenbank Clauss-Slaby</i> (http://www.manfredclauss.de/)
<i>EDR</i>	= <i>Epigraphic Database Roma</i> (http://www.edr-edr.it/default/index.php)
<i>EpigrAnat</i>	= Epigraphica Anatolica, Münster
<i>ERAsturias</i>	= F. Diego Santos, <i>Epigrafia Romana de Asturias</i> , Oviedo, 1959.
<i>EuGeSta</i>	= <i>Journal of Gender Studies in Antiquity</i>
<i>Gerión</i>	= Gerión. Revista de Historia Antigua, Madrid
<i>GB</i>	= Glasul Bisericii
<i>GCS</i>	= <i>Die Griechischen Christlichen Schriftsteller</i> , Leipzig, Hinrichs, 1897-1969
<i>GLK</i>	= <i>Grammatici Latini Keil</i>
<i>HEp</i>	= <i>Hispania Epigraphica</i> , Madrid
„ <i>Hierasus</i> ”	= <i>Hierasus</i> . Anuarul Muzeului Județean Botoșani, Botoșani
<i>HM</i>	= Heraldica Moldaviae, Chișinău
<i>HU</i>	= Historia Urbana, Sibiu
<i>HUI</i>	= Historia Universitatis Iassiensis, Iași
<i>IDR</i>	= <i>Inscripțiile din Dacia romană</i> , Bucurști-Paris
<i>IDRE</i>	= <i>Inscriptions de la Dacie romaine. Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie</i> , I-II, Bucarest, 1996, 2000
<i>IGLN</i>	= <i>Inscriptions grecques et latines de Novae</i> , Bordeaux
<i>IGLR</i>	= <i>Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România</i> , București, 1976
<i>IILPecs</i>	= <i>Instrumenta Inscripta Latina. Das römische Leben im Spiegel der Kleininschriften</i> , Pecs, 1991
<i>ILAlg</i>	= <i>Inscriptions latines d'Algérie</i> , Paris
<i>ILB</i>	= <i>Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae. Inscriptiones inter Oescum et Iatrum repertae</i> , Sofia, 1989
<i>ILD</i>	= <i>Inscripții latine din Dacia</i> , București
<i>ILN</i>	= <i>Inscriptiones latines de Novae</i> , Poznan
<i>ILLPRON</i>	= <i>Inscriptionum Lapidarium Latinarum Provinciae Norici usque ad annum MCMLXXXIV repertarum indices</i> , Berlin, 1986
<i>ILS</i>	= <i>Inscriptiones Latinae Selectae</i> , 1892
<i>IMS</i>	= <i>Inscriptiones Moesiae Superioris</i> , Belgrad
<i>IN</i>	= „Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal Iași
<i>ISM</i>	= <i>Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine</i> , București, vol. I-III, 1983-1999
<i>JGO</i>	= <i>Jahrbücher für Geschichte Osteuropas</i>
<i>JL</i>	= Junimea literară
<i>JRS</i>	= The Journal of Roman studies, London
<i>LR</i>	= Limba română
<i>Lupa</i>	= <i>Ubi Erat Lupa</i> (http://lupa.at/)
<i>MA</i>	= Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț

<i>MCA</i>	= Materiale și cercetări arheologice
<i>MEF</i>	= <i>Moldova în epoca feudalismului</i> , vol. I-XII, 1961-2012, Chișinău
<i>MEFRA</i>	= <i>Mélanges de l'École française de Rome: Antiquité</i> , Roma
<i>MGH</i>	= <i>Monumenta Germaniae Historica inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum auspiciis societatis aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii aevi</i> , Berlin 1877-
<i>MI</i>	= Magazin istoric, București
<i>MIM</i>	= Materiale de istorie și muzeografie
<i>MM</i>	= Mitropolia Moldovei
<i>MMS</i>	= Mitropolia Moldovei și Sucevei
<i>MN</i>	= Muzeul Național, București
<i>MO</i>	= Mitropolia Olteniei
<i>MOF</i>	= Monitorul Oficial al României
<i>Navarro</i>	= M. Navarro Caballero, <i>Perfectissima femina. Femmes de l'élite dans l'Hispanie romaine</i> , Bordeaux, 2017.
<i>NBA</i>	= <i>Nuova Biblioteca Agostiniana</i> , Roma, Institutum Patristicum Augustinianum
<i>NDPAC</i>	= <i>Nuovo Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane</i> , I, A-E, 2e edizione, Marietti, 2006; III, P-Z, 2e edizione, Marietti, 2008
<i>NEH</i>	= <i>Nouvelles études d'histoire</i>
<i>OI</i>	= Opțiuni istoriografice, Iași
<i>OPEL</i>	= <i>Onomasticon provinciarum Europae latinarum</i> , vol. I-IV, Budapesta-Viena, 1994-2002
<i>PG</i>	= <i>Patrologiae cursus completus, Series Graeca</i> , ed. J.-P. Migne, Paris, 1886-1912
<i>PIR</i>	= <i>Prosopographia Imperii Romani. Saec. I.II.III</i> , editio altera, Berlin.
<i>PLRE</i>	= <i>Prosopography of the Later Roman Empire</i> , 3 vol., eds. A. H. M. Jones, J. R. Martindale, and J. Morris, Cambridge, 1971-1992
<i>RA</i>	= Revista arhivelor
<i>RBAR</i>	= Revista Bibliotecii Academiei Române, București
<i>RC</i>	= Revista catolică
<i>RdI</i>	= Revista de istorie
<i>REByz</i>	= <i>Revue des Études Byzantines</i>
<i>RER</i>	= <i>Revue des études roumaines</i>
<i>RESEE</i>	= <i>Revue des études Sud-Est européennes</i>
<i>RGI</i>	= Revista Generală a Învățământului
<i>RHP</i>	= <i>Die römischen Hilfstruppen in Pannonien während der Prinzipatszeit. I: Die Inschriften</i> , Viena
<i>RHSEE</i>	= <i>Revue historique de Sud-Est européen</i>
<i>RI</i>	= Revista istorică (ambele serii)
<i>RIAF</i>	= Revista pentru istorie, arheologie și filologie
<i>RIB</i>	= <i>Roman Inscriptions of Britain</i> , Londra
<i>RIM</i>	= Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău
<i>RIR</i>	= Revista istorică română, București
<i>RIS</i>	= Revista de istorie socială, Iași
<i>RITL</i>	= Revista de istorie și teorie literară
<i>RIU</i>	= <i>Die römischen Inschriften Ungarns</i> , Budapesta
<i>RJMH</i>	= <i>The Romanian Journal of Modern History</i> , Iași
<i>RM</i>	= Revista muzeelor
<i>RMD</i>	= <i>Roman Military Diplomas</i> , Londra
<i>RMM</i>	= <i>Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentralmuseums</i> , Mainz
<i>RMM-MIA</i>	= Revista muzeelor și monumentelor, seria Monumente istorice și de artă
<i>RMR</i>	= Revista Medicală Română
<i>RRH</i>	= <i>Revue roumaine d'histoire</i>

<i>RRHA</i>	= Revue roumaine de l'histoire de l'art
<i>RRHA-BA</i>	= Revue Roumaine d'Histoire de l'Art. Série Beaux Arts
<i>RSIAB</i>	= Revista Societății istorice și arheologice bisericești, Chișinău
<i>Rsl</i>	= Romanoslavica
<i>SAHIR</i>	= Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae, București
<i>SAI</i>	= Studii și Articole de Istorie
<i>SANIC</i>	= Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale
<i>SCB</i>	= Studii și cercetări de bibliologie
<i>SCh</i>	= <i>Sources Chrétiennes</i> , Paris
<i>SCIA</i>	= Studii și cercetări de istoria artei
<i>SCIM</i>	= Studii și cercetări de istorie medie
<i>SCIV/SCIVA</i>	= Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie)
<i>SCN</i>	= Studii și Cercetări Numismatice, București
<i>SCȘI</i>	= Studii și cercetări științifice, Istorie
<i>SEER</i>	= The Slavonic and East European Review
<i>SHA</i>	= <i>Scriptores Historiae Augustae</i>
<i>SJAN</i>	= Serviciul Județean al Arhivelor Naționale
<i>SMIC</i>	= Studii și materiale de istorie contemporană, București
<i>SMIM</i>	= Studii și materiale de istorie medie, București
<i>SMIMod</i>	= Studii și materiale de istorie modernă, București
<i>SOF</i>	= Südost-Forschungen, München
<i>ST</i>	= Studii Teologice, București
<i>StAntArh</i>	= <i>Studia Antiqua et Archaeologica</i> , Iași
<i>T&MBYZ</i>	= <i>Travaux et Mémoires du Centre de recherches d'histoire et de civilisation byzantines</i>
<i>ThD</i>	= Thraco-Dacica, București
<i>TR</i>	= Transylvanian Review, Cluj-Napoca
<i>TV</i>	= Teologie și viața, Iași
<i>ZPE</i>	= Zeitschrift für Papyralogie und Epigraphik
<i>ZSL</i>	= Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde